

TÜRK FELSEFESİNDE BAĞLANTI ve SÜREKLİLİK MESELESİNİ NECATİ ÖNER ÜZERİNDEN OKUMAK*

Levent BAYRAKTAR**

Seçmiş olduğum başlık, Türk felsefesinde bir “bağlantı ve süreklilik meselesi” olduğunu varsaymaktadır. Türk felsefesinde bağlantı ve süreklilik meselesi ile kastedilen şeyin ne olduğunu, Necati Öner üzerinden okumak çok anlamlı ve değerli bir çabadır. Necati Öner Hoca, felsefeyi köküyle, kaynağıyla kavramak istemiştir. Mesela, kaleme almış olduğu *Klasik Mantık* adlı eseri üzerinden mantık tarihiyle bir irtibat kurması söz konusudur. Öner, klasik mantık geleneğini aşan yeni bir mantık geleneği kurmuş ve bunu kuru bir mantıkçılık veya mantık tarihi tetkikatçılığı olarak bırakmamıştır. Zira o, mantık üzerinden bir felsefe disiplini kurmuş ve o felsefe tasavvurunu felsefî tutuma dönüştürmüş olan bir sembol şahsiyettir. Öner için felsefe, şahsiyet ve medeniyet kurucu bir değerdir. Geçmiş felsefe tarihiyle, kendi varlığımız ve kendi şahsiyetimizle karşılaşmak ve buluşmak suretiyle bu tarihi temessül ve temellük etmek, yani felsefe tarihinin öznesi olmak, onu kendimiz olarak okuyup yorumlayıp, dünyayı anlamak ve anlamlandırmak halis bir kültür yaratıcılığıdır. Zira kendi toplumsal gerçekliğimizi bu felsefenin içerisinde yorumlayabilmek ve sürekli bir anlama gayreti göstermek, kendi varlığımızı ikmâl ve itmam etmek için de bir imkan ve zemindir. Dolayısıyla Öner’in tefekküründe felsefe, kişiden bağımsız bir hareket ve eylem değil; kişinin kendisini bulması, tanınması, gerçekleştirilmesi ve örnek bir toplum inşa etmesi açısından da ona rehber olan bir entelektüel ve manevi disipline dönüşmektedir. Bu açıdan felsefe hem toplumsal ve hem de medeni bir işlev görmektedir. Felsefenin kültürel, hukuki, ahlaki, siyasi işlevlerine dair hocamızın zaman zaman başlıklar açmış olduğunu ve bütün bu meselelerin onun eserlerine dağılmış bir şekilde mevcut olduğunu hatırlamak gerekir.

Necati Öner Hocada bağlantı meselesi incelendiğinde onun sadece Aristoteles mantığıyla bir irtibat kurmadığı; Aristoteles mantığını, yani

* Türk Felsefe Derneği ve Atatürk Kültür Merkezi’nin 12.02.2024 tarihinde ortaklaşa düzenlemiş olduğu, vefatının beşinci yıldönümünde Necati Öner Sempozyumunda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Öğretim Üyesi

klasik mantığı Osmanlı düşünce geleneği içerisinde yeniden ele aldığı ve *Tanzimattan Sonra Türkiye’de İlim ve Mantık Anlayışı* adlı eseriyle bunu ortaya koyduğu görülmektedir. Aynı zamanda Öner, mantıkçı baba-oğul olan Ahmet Cevdet Paşa ve Ali Sedat ilişkisini de incelemiş ve onun üzerinden de Türkiye’deki mantık geleneğinin nerede tıkanmış olduğunu, medrese mantığının hangi noktada bizim sorunlarımızı çözemez hâle gelmiş olduğunu, bize nasıl bir yeni mantık gerektiğini, o yeni mantığın aynı zamanda bir ilim anlayışı, ilim tasavvuru ve daha da büyük çapta bir medeniyet tasavvuru olarak nasıl okunabileceğini de göstermiştir. Dolayısıyla hocamızın ortaya koymuş olduğu eserler ve bu eserlerde incelediği konular, bugün için de ilham kaynağı olmaya devam etmektedir.

Türkiye’de düşünce alanında yaşanan en büyük sıkıntı bir gelenek kuramamak ve her neslin sil baştan bir düşünce etkinliği kurmaya talip olmasıdır. Oysa felsefe ve tefekkür kendisini kurmak ve geliştirmek için bir devamlılığa ve ortama ihtiyaç duyar. Böylece Türk düşüncesinin en önemli meselesinin kökleriyle irtibat kurarak, çağdaş dünyanın ihtiyaçları ve icapları doğrultusunda, yaratıcı ve özgün bir düşünce ortamı ve geleneği meydana getirebilmek olduğu açığa çıkar. Ancak Türk düşüncesinin tarih içerisindeki oluşum ve gelişimini aralıksız olarak takip edebileceğimiz eserlerden büyük çapta mahrum oluşumuz bu düşünce alanı hakkında hüküm vermeyi zorlaştırmaktadır. Çünkü henüz bu alanı ilgilendiren eserler, düşünürler, kurumlar ve problemler yeteri kadar incelenmiş ve işlenmiş değildir. Türk ve İslam düşüncesi söz konusu olduğunda bu alandaki kurumsal faaliyetin izi sürüldüğünde iki ismin öne çıktığı görülür. Bunlardan ilki Türk Felsefe Cemiyeti’nin öncü ismi Hilmi Ziya Ülken² ve ikincisi de Türk Felsefe Derneği’nin kurucusu Necati Öner’dir.³

Necati Öner’i düşünmek ve anlamaya çalışmak Çağdaş Türk Düşüncesi alanını fark etmek için büyük bir imkândır. Kendisinin yetiştiği ortam ve özellikle de almış olduğu felsefe eğitimi irdelendiğinde yakın dönem Türkiye’si ve kültür hayatının pek çok meselesini ele almak ve kavramak kolaylaşmaktadır.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümünde Nusret Hızır, Necati Akder, Hamdi Ragıp Atademir, Mehmet Karasan gibi hocaların elinde yetişmek ve Aydın Sayılı, Sevim Tekeli ve Mübahat Türker-Küyel

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Coşkun Değirmencioğlu, *Türkiye’de İlk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler*, Odak Yay., Ankara 2004; Levent Bayraktar, *Türkiye’de İlk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler*, Felsefe Dünyası, S. 39, 2004, ss. 197-200

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Eyüp Sanay, *Hilmi Ziya Ülken*, Ankara 1986; Mehmet Vural, *Hilmi Ziya Ülken’in Varlık Felsefesi*, Ankara 2009

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. İlahiyat Fakültesi Dergisi Necati Öner Armağanı, C.XL, 1999; Diriliş Yolunda Türk Düşüncesi Necati Öner’e Armağan, ed. Bahaeddin Yediyıldız, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2013

gibi aynı fakülteden yetişen her biri ekolleşmiş hocalarla sıra ve mesai arkadaşlığı yapmak, zengin bir entelektüel ortamın önemli bir parçası olduğunun işaretidir.

Ankara Üniversitesine bağlı olarak kurulan İlahiyat Fakültesi'nde Hilmi Ziya Ülken'le çalışma imkânı, Öner için, yeni bir pencere ve yeni bir formasyon süreci olarak yorumlanabilir. "Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı (1967)" adlı çalışma bu etkinin ürünü sayılabilir. Hilmi Ziya Ülken'in Türk ve İslam düşüncesine yönelik çalışmaları "Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi (1966)" ile yakın dönemlere kadar getirilir. Ancak eser şüphesiz tüketici olmaktan çok betimleyici ve seçici bir üslupla kaleme alınmıştır. Öner, öğrencilerine bu eserin bölümleri olan konuları, müstakil tezler şeklinde derinlemesine inceletmiş ve bu alanı Türkiye'de akademik felsefe çalışmaları kapsamında bir geleneğe kavuşturmuştur. Bu damarı Hilmi Ziya Ülken'in "Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi (1966)" ile başlatacak olursak, Necati Öner'in "Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı (1967)", Mehmet Akgün'ün "Materyalizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri (1988)", Murtaza Korlaelçi'nin "Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi (1986)", Neşet Tokun'un "Türkiye'de Antimateryalist Felsefe Spiritüalizm İlk Temsilcileri (1996)" adlı eserleri ve bu yoldan geçerek hazırlanmış olan diğer tez ve araştırmalar artık kurumsallaşmış bir geleneği işaret etmektedir. Böylece Türk Düşüncesi alanında irtibatı sağlayacak çalışmaların yanında yerli ve özgün bir düşünce geleneğinin kurulabilmesinin imkân ve şartları da araştırılmıştır.

Öner'in akademik felsefe ortamında ihmal edilemez bir yönü de Klasik Mantık alanına yapmış olduğu katkılardır. "Fransız Sosyoloji Okuluna Göre Mantığın Menşei Problemi (1965)", "Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı (1967)" ve "Klasik Mantık (1970)" adlı çalışmalarıyla Türkiye'de boşluğu hissedilen alanlarda klasikleşmiş eserler ortaya koymuştur. Bu eserler hâlâ araştırmacılara ve öğrencilere rehber olmakta, yeni baskıları yapılmakta ve başucu eseri konumunda bulunmaktadır.

Mantık disiplininin Türkiye'de kurumsallaşması, Felsefe ve Sosyal Bilimler alanlarında okutulması ve anlaşılabilmesi için yürütülen sabırlı faaliyetin ardında Öner'in ayrıcalıklı yeri fark edilmektedir. Mantık dersinin orta ve yüksek öğretimde müfredatının hazırlanması ve temel ders kitaplarının yazılması çabalarının ardında da hocamızın emeği ve katkısı yadsınamayacak bir gerçektir. Abdülkuddüs Bingöl, Tahir Yaren, İsmail Köz ve onların yanında yetişenler, mantık alanındaki faaliyetleri ile bu etkiyi devam ettirmişlerdir.

Hocamızın Türk düşünce ve kültür hayatına hizmetleri sadece eserleri ve yetiştirdiği öğrencileriyle sınırlı değildir. Öner, felsefenin toplumumuzda

tanınması, anlaşılması ve kökleşip gelişebilmesi için kurumsal bir yapı ve örgütlenmeye ihtiyaç olduğunu fark ederek “Türk Felsefe Derneği⁴ (Kuruluşu, 9 Haziran 1987)” ve yayın organı “Felsefe Dünyası”⁵ dergisinin kurulmasına önyak olmuştur. Türk Felsefe Derneği felsefenin bütün alanlarında faaliyet gösteren akademisyenlere açık, alternatif bir akademi gibi işlev görmüştür. Dernek, kuruluşundan bu yana felsefenin çeşitli problem ve konularını kapsayan sayısız konferans ve paneller düzenlemiş ayrıca ortalama en az senede bir düzenlemeyi gelenekselleştirdiği konulu kongrelere imza atmıştır. Kongreler yoluyla çeşitli üniversitelerden gelen felsefeciler hem birbirleriyle tanışmak ve görüş alışverişinde bulunmak imkânı bulabilmişler hem de entelektüel kamuoyuna felsefenin ülkemizdeki varlığı ve temsil kabiliyetini sergilemişlerdir.

Bütün bu faaliyetlerin içerisinde henüz değinilmemiş olan bir hususiyet var ki o da felsefe yapmak veya felsefe okumak/okutmaktan murad edilen şeyin yakalanabilmesidir. Hocamız felsefe ortamına “felsefi tutum” kavramını hediye etmekle, felsefenin sadece bir bilgi etkinliği olmadığını vurgulamıştır. Felsefenin toplum nezdinde ve entelektüel kamuoyunda itibar kazanabilmesi ve takdir edilebilmesi için, doğru bir şekilde temsil edilmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre felsefe okumak ve okutmaktan murad, felsefi tutum sahibi olabilmektir. Felsefi tutumun en belirgin özelliği felsefe kelimesinin türetildiği bilgelik sevgisidir. Dolayısıyla felsefi tutum, gerçek, doğru, iyi ve güzeli aramak, talep etmek, özlemek ve elverdiğince iktisap etmeye çalışmaktır. Böylece felsefi tutum, açık olmayı, tahammüllü ve hoşgörülü olmayı, uzlaşmacı ama aynı zamanda da saygılı bir şüpheciliği muhafaza etmeyi gerektiren bir tutum/tavır alışışı barındırmaktadır. Hocamız felsefe ve tefekkürün fildişi kulelere kapanarak başarılacak bir süreç olduğuna inananlardan değildir. O daima insan yetiştirmek, mahfil ve ortam hazırlamak ve düşünce ürünlerini insanlıkla paylaşmaktan yana tavır almıştır. Bir kültürde felsefi düşünce ve tutum yerleşmeden hakiki anlamda gelişme ve kalkınma yaşanamayacağına göre hocamızın neden felsefi tutum üzerinde ısrar ettiği kendiliğinden anlaşılmalıdır. Felsefi tutum, ideolojilerin ötekileştiren ve çatıştıran tutumlarının karşısında sergilenebilecek bir çıkış yolu hükmünde olup alternatifsiz olunmadığının bilinmesiyle ilişkilidir. Felsefi tutum, bilgi

⁴ Derneğin kuruluş tüzüğü'nün birinci maddesinde “9 Haziran 1987 tarihinde merkezi Ankara’da olan bir dernek kurulmuştur. Şubesi yoktur” denilmekte ve amacı da şöyle aktarılmaktadır: “Türkiye’de entelektüel kültürümüzün en önemli unsurlarından biri olan felsefi düşüncenin gelişmesine, anlaşılmasına ve yaygınlaşmasına ortam hazırlamak, akademik bir ciddiyet ve sorumluluk içerisinde faaliyet ve neşriyatta bulunmak, Türk Felsefecileri arasında birlik, beraberlik ve dayanışma sağlamaktır.” Felsefe Derneği Tüzüğü, Ankara 1987, s. 3.

⁵ Dergi hakkında bilgi için bkz. Fulya Bayraktar, “Felsefe Dünyası”, *Türk Yurdu*, C. 25, S. 213, Mayıs 2005, ss.129-131. <https://dergipark.org.tr/pub/felsefedunyasi>

ve değer (ahlâk) ekseninde inşa edilen ve doğru davranış için doğru bilgi ile hareket etmek gerektiğini söyleyen bir tutumdur. Necati Öner Hocamız, Türk düşüncesinde gerçekten de bir bağlantı kurucu, devam ettirici ve ihya edici bir şahsiyet olarak ortam hazırlayan, daima insanların önünü açan ve onların çalışmalarıyla gurur duyan, onların sevinçlerinden ve başarılarından mutluluk duyan örnek bir bilge şahsiyet olarak önümüzü aydınlatmaya devam ediyor. Ruhu şad olsun...

Kaynaklar

Bayraktar, Fulya, “Felsefe Dünyası”, *Türk Yurdu*, C. 25, S. 213, Mayıs 2005, ss.129-131.

Bayraktar, Levent, “Türkiye’de İlk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler”, *Felsefe Dünyası*, S. 39, 2004, ss. 197-200.

Değirmencioglu, Coşkun, Türkiye’de İlk Felsefe Cemiyeti ve Sonraki Gelişmeler, Odak Yay., Ankara 2004.

Felsefe Derneği Tüzüğü, Ankara 1987.

İlahiyat Fakültesi Dergisi Necati Öner Armağanı, C.XL, 1999.

Sanay, Eyüp, *Hilmi Ziya Ülken*, Ankara 1986.

Vural, Mehmet, *Hilmi Ziya Ülken’in Varlık Felsefesi*, Ankara 2009.

Yediyıldız, Bahaeddin ed. *Diriliş Yolunda Türk Düşüncesi Necati Öner’e Armağan*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 2013.

